

Terhi Korvenpää & Jari Ilmonen

Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006

Kertunhiippasammal

Orthotrichum patens Bruch ex Brid.

- Luonnonsuojeluasetus: erityisesti suojeltava, ei rauhoitettu
- Luontodirektiivi: —
- Uhanalaisuusluokka vuonna 2000: CR, äärimmäisen uhanalainen
- **Suojelutason kokonaisarvio vuonna 2006: epäsuotuisa huono**

Kuva: Leif Lindgren

Levinneisyysalue ja esiintyminen

Kertunhiippasammalen levinneisyysalueen pinta-ala on 100 km². Lajia on havaittu vain yhdeltä 10x10 km:n ruudulta, jonka perusteella levinneisyysalue on määritetty. Lajin ainoa tunnettu nykykasvupaikka Korppoossa Kulmin saarella on löydetty vuonna 1974 (kuva 1).

Lajin levinneisyysalueen kehityssuunta on arvioitu vaakaiksi tarkastelujaksoilla 1950–2006, sillä levinneisyysalueessa ei tiedetä tapahtuneen muutoksia.

Kertunhiippasammalen levinneisyys tunnetaan kohdalaisen heikosti. Laji on vaikeasti tunnettava eikä sitä ole varta vasten etsitty maastossa. Lajilla saattaa olla muitakin esiintymiä Suomessa, sillä sopivia elinympäristöjä on maassamme kohtuullisesti. Nykyistä laajempi mahdollinen levinneisyys painottunee ilmastoltaan leutoon eteläiseen saaristoon, jossa sammalharrastajia on kuitenkin liikkunut vain vähän.

Levinneisyysalueen tilan arviointia ei pystytty tekemään huonojen tietojen vuoksi.

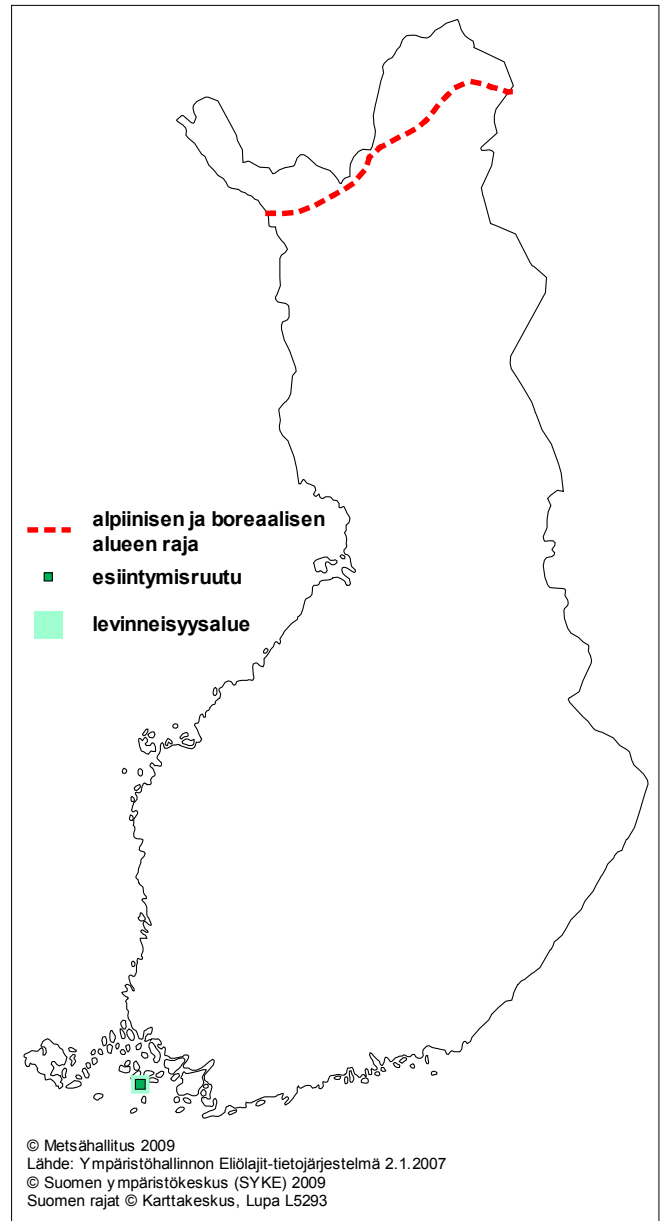
Populaatiokoko

Kertunhiippasammal on 1990-luvun jälkeen havaittu kasvamassa vain yhdellä haavan rungolla (taulukko 1). Lajin vaikean tunnistettavuuden vuoksi ei esiintymän alkuperäisestä laajuudesta ole tietoa. Nykyisellä kasvupaikallaan, kookkaan haavan rungon eteläpuolella, kertunhiippasammal kasvaa noin 20 tuppaa kasvustona. Tuppaiden määrä vaikuttaa säilyneen ennallaan ainakin 1993–2006. Ensimmäinen havainto 1970-luvulla tehtiin ilmeisesti eri haavalta kuin lajin nykyisenä kasvualustana oleva runko, joten lajia on todennäköisesti esiintynyt useammalla haavalla.

Taulukko 1. Kertunhiippasammalen populaatiokoko.

	Suomessa yhteensä	Borealisella alueella	Alpiinisella alueella
Kolonioita	1	1	–
Tuppaita	20	20	–
1x1 km -ruutuja	1	1	–

Nykyisin kasvualustana oleva runko on populaatiokoon mittana yksiselitteinen ja täsmällinen. Jos populaatiokoon mittana käytetään tuppaiden määrää, on tiedon laatu heikompi. Kertunhiippasammalen tupaat ovat vaikeasti tunnistettavia ja erityisesti pienet itiöpesäkkeettömät tuppaiden alut on mahdoton tunnistaa maastossa (samalla rungolla kasvaa muitakin *Orthotrichum* -suvun lajeja). Vuoden 2006 maastokäynnillä tehdyssä tupas-

Kuva 1. Kertunhiippasammalen levinneisyys.

arviossa ovat mukana myös itiöpesäkkeettömät, mutta todennäköiset kertunhiippasammalet. Puutteellisten tietojen vuoksi lajin populaatioiden kehityssuuntaa ei ole arvioitu.

Lajin populaation tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa huono esiintymien vähäisyyden ja ainoan esiintymän pienuuden vuoksi.

Lajin elinympäristöt

Ruotsissa kertunhiippasammalen on havaittu esiintyvän jaloja lehtipuita kasvavissa lehdoissa, hakamailla ja puistopuilla. Korppoon kasvupaikka on ollut aiemmin hakamaata, joka luontaisen kehityksen seurauksena on

palautunut nykyiseksi lehdoksi. Lehto on kuusettunut, mutta yhä haapavaltainen, ja siellä kasvaa joitakin kookkaita pähkinäpensaita ja muutamia nuoria vaahteroita. Lehtoa on laidunnettu vuodesta 2005 alkaen. Kertunhiippasammal kasvaa lehdon eteläreunalla, muuta lehtoa valoisammassa osassa. Kasvupaikka luokitellaan metsälain mukaiseksi lehdoksi, mutta se ei täytä luonnonsuojelulain mukaisen pähkinäpensaslehdon kriteerejä.

Korppoossa kertunhiippasammal on löytynyt vain yhdeltä lehdon reunalla kasvavalta haavan rungolta. Koko haapavaltaisen lehtokuvion pinta-ala on 0,3 ha. Lehto ei kuitenkaan nykyisellään ole kokonaan sovelias elinympäristö kertunhiippasammalle, sillä ennen valoisa lehto on kasvanut umpeen laidunnuksen päätyttyä. Pienilmasto on muuttunut kosteammaksi ja valoisuus vähentynyt kuusettumisen myötä.

Kertunhiippasammalen elinympäristön kehitys-suunta on arvioitu pienentyneksi tarkastelujaksolla 1970–2006. Aikaisempi avoimehko lehto on säilynyt pinta-alallisesti ennallaan, mutta kuusettumisen seurauksena kasvualustaksi kelpaavien rosoisten haavanrunkojen (mikrohabitaattien) määrä on pienentynyt huomattavasti. Saarella on myös parikymmentä vuotta sitten tehtyjen hakkuiden jälkeen tapahtunut myrskytuhoja, jotka ovat kaataneet useita kasvualustaksi sopivia haapoja.

Lajin elinympäristön tilan on arvioitu olevan epäsuotuisa huono – paraneva, sillä nykyisellä kasvupaikalla tehdään hoitotoimenpiteitä, jotka parantavat lehdon laatua. Saaristomerellä on myös otettu viimeisten vuosikymmenten aikana hoidon piiriin useita entisiä hakamaita, joten lajille sopiviksi tulkittavat elinympäristöt ovat lisääntyneet, ja ne myös säilynevät hoidettuina valtion omistuksessa.

Lajiin vaikuttaneet ja vaikuttavat tekijät sekä tulevaisuuden ennuste

Kertunhiippasammal on tunnettu Suomesta vasta noin 30 vuotta. Lajin levinneisyysalue säilyy ennallaan niin kauan kuin sen nykyisenä kasvualustana toimiva haapa säilyy elossa ja pysyy pystyssä. Mikäli olosuhteet säilyvät

ennallaan, eikä laji pysty levittäytymään uusille rungoille, tulee laji kuitenkin ennen pitkää katoamaan maastamme joko satunnaistekijöiden tuloksena tai viimeistään isäntäpuun kuollessa. Kertunhiippasammalta voi tosin löytyä myös muualta saaristostamme, jos lajia etsitään tehokkaasti.

Kertunhiippasammalen populaatio säilynee lyhyellä aikavälillä vakaana. Populaation menestyminen on kuitenkin suoraan riippuvainen isäntäpuun kunnosta, ja tuulenkaato voi tuhota koko populaation. Lajia on ilmeisesti esiintynyt aikaisemmin useammalla haavalla sen nykyisen kasvupaikan läheisyydessä. On mahdollista, että esiintymä on taantunut lehtipuuvaltaisen valoisan lehdon kuusettuessa, sillä lajin on todettu suosivan avoimempia ympäristöjä. On myös mahdollista, että laji olisi 1900-luvun alkupuolella ollut yleisempi, sillä lajin on todettu viihtyvän mm. hakamailla. Saariston laidunnuksen väheneminen on johtanut avoimempien ympäristöjen umpeenkasvuun, joka taas on saattanut vaikuttaa kertunhiippasammalen taantumiseen. Oletettavasti laji ei ole ainakaan leviämässä, sillä nykyisellä kasvupaikalla on lukuisia kasvualustaksi sopivia haavanrunkoja, joille se ei kuitenkaan ole levittäytynyt.

Lajin tulevaisuuden ennusteen arvioidaan olevan epäsuotuisa huono.

Suojelutilanne ja hoitotoimet

Kertunhiippasammalen kasvupaikka kuuluu lehtojen- ja rantojensuojeluohjelmiin ja on osa Lohmin–Kulmin–Ängön Natura-aluetta (taulukko 2). Koko Kulmin saari on Metsähallituksen hallinnassa, mutta siitä ei ole vielä muodostettu lakisääteistä luonnonsuojelualuetta.

Kulmiin on tehty luonnonhoitosuunnitelma vuonna 2006. Suunnitelman mukaan kertunhiippasammalen ympäristössä tehdään seuraavina vuosina hoitotoimenpiteitä (mm. kuusen poistoa), joiden toivotaan parantavan lajin elinmahdollisuuksia saarella. Saarta alettiin laiduntaa uudelleen vuonna 2006. Tuolloin sammalen kasvualustana käyttämän haavanrunkon ympärille tehtiin aitaus, jotta laiduntavat lehmät eivät tuhoaisi esiintymää.

Taulukko 2. Kertunhiippasammalen nykyisten havaintopaikkojen jakautuminen suojelualueille, suojeluohjelma-alueille ja niiden ulkopuolelle sekä Metsähallituksen alueille. Lähde: ympäristöhallinnon Eliölajit-tietojärjestelmä 2.1.2007.

Omistaja	Natura	Luonnon-suojelualue	Luonnon-suojeluohjelma	Naturan tuoma lisäys	Suojelu yhteensä	Ei suojeltu	Kaikki yhteensä
Mh	1	–	1	–	1	–	1
muu	–	–	–	–	–	–	–
Yhteensä	1	–	1	–	1	–	1

Suojelu-, hoito- ja tiedonkeruutarve

Kertunhiippasammalen ainoa tunnettu kasvupaikka on jo suojeltu, vaikkei alueesta olekaan perustettu virallista luonnonsuojelualuetta. Ympäröivästä lehdosta ja lähistön niityltä raivataan hoitosuunnitelman mukaisesti puustoa, minkä toivotaan vaikuttavat positiivisesti lajin elinmahdollisuuksiin. Lisätarpeita suojelun ja hoidon suhteen ei nykytiedon perusteella ole.

On mahdollista, että kertunhiippasammalta kasvaa myös muualla lounaisaarisissa, ja sitä olisi siten syytä etsiä myös muilta vastaavanlaisilta kasvupaikoilta. Lajin seuranta aloitettiin vuonna 2006, ja sitä jatkettiin tarkennettuna vuonna 2007. Tämän jälkeen lajia seurataan määrääjain puuston harventamisen vaikutusten seuraamiseksi.

Kirjallisuutta

Hallingbäck, T. 2005: *Orthotrichum patens* – ägghättemossa. – ArtDatabanken, Faktablad 2005-05-11. <<http://www.artdata.slu.se/rodlista/Faktablad/orth-pat.PDF>>.

Hinneri, S. 1976: A revision of the moss genus *Orthotrichum* Hedw. for eastern Fennoscandia: taxonomy, distribution and ecology. – *Annales Universitatis Turkuensis A* 58: 1–37.

Korvenpää, T. 2006: Korppoon Kulmin luonnonhoitosuunnitelma. – Metsähallitus, Etelä-Suomen luontopalvelut, Vantaa. 23 s. + liitteet.

Korvenpää, T. 2007: Metsähallituksen vastuulajien tila 2006 -arviointi. Kertunhiippasammal. – Julkaisematon raportti (asianumero 4915/41/2007). Metsähallitus, 21.12.2007. 12 s.

Syrjänen, K. 2009: *Orthotrichum patens* – äärimmäisen uhanalainen. – Teoksessa: Laaka-Lindberg, S., Anttila, S. & Syrjänen, K. (toim.), Suomen uhanalaiset sammalet. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. Ympäristöopas. S. 186–187.

Ulvinen, T., Syrjänen, K. & Anttila, S. (toim.) 2002: Suomen sammalet – levinneisyys, ekologia, uhanalaisuus. – Suomen ympäristö 560. 354 s.

Metsähallituksen vastuulajien tilan ja suojelutason arviointi on tehty luontodirektiivin vuosia 2001–2006 koskevan raportoinnin yhteydessä. Suojelutaso ja sen osatekijät (levinneisyysalue, populaatio, lajin elinympäristö, ennuste lajin tulevaisuudesta) arvioitiin luokituksella suotuisa – epäsuotuisa riittämätön – epäsuotuisa huono. Arvioinnista on vastannut Terhi Korvenpää. Jari Ilmonen on toimittanut tämän tietolomakkeen arviointimateriaalin pohjalta ja Heikki Eeronheimo on osallistunut toimitustyöhön.

Suosittelava viittaus: Korvenpää, T. & Ilmonen, J. 2009: Metsähallituksen vastuulajien tila ja suojelutaso vuonna 2006. Kertunhiippasammal – *Orthotrichum patens* Bruch ex Brid. – Tietolomake, lajit. Metsähallitus, 4 s. <http://julkaisut.metsa.fi/julkaisut/pdf/luo/kertunhiippasammal_2006.pdf>

Ulkoasu ja taitto Marianne Katainen, kansikuva Leif Lindgren, kartta Heikki Eeronheimo

© Metsähallitus 2009